PRIKAZI I OCJENE

Amira Turbić-Hadžagić i Elvir Musić

Bosanskohercegovačka prezimena I. Prezimena po imenima navjestitelja Božije riječi

Zagreb: Bošnjačka nacionalna zajednica za Grad Zagreb i Zagrebačku županiju, 2018., 195 str.

Knjiga naslovljena *Bosanskohercegovačka prezimena I. Prezimena po imenima navjestitelja Božije riječi* Amire Turbić-Hadžagić i Elvira Musića počinje kratkim *Predgovorom* (str. 7–9), u kojemu autori čitatelja informiraju o vrelima (natpisi, povelje, darovnice, potvrde, trgovački ugovori, krajišnička pisma, matične knjige, popisi stanovništva) iz kojih su ekscerpirali antroponimijsku, ponajviše prezimensku građu, o onomastičarima o čije su se radove opirali (među ostalim spominju i dvojicu najpoznatijih hrvatskih proučavatelja imena – Petra Skoka i Petra Šimunovića), o ciljevima (istražiti motive nastanka prezimena u čitavoj Bosni i Hercegovini i dati što cjelovitiji pregled bosanskohercegovačkih prezimena) te o vremenu prikupljanja građe (2010. – 2018.). Središnji je dio knjige naslovljen *Razvoj prezimena u Bosni i Hercegovini* (str. 11–141). To poglavlje počinje konstatacijom: »Naslijeđe Bosne i Hercegovine bilo je izloženo raznovrsnim utjecajima i ono u svim svojim vidovima svjedoči o multikulturalnosti i multijezičnosti ovoga središnega dijela Balkana« (str. 11). U nastavku autori u kronološkome slijedu donose natpise s područja Bosne i Hercegovine izdvajajući antroponime koje sadržavaju ne bi li potvrdili kontinuitet imenovanja ljudi na tlu Bosne i Hercegovine od 36. godine prije Krista (otkada datira natpis na kamenu pisan latinskim jezikom pronađen u Tasovčićima kraj Čapljine), preko glagoljicom i staroslavenskim jezikom pisanih natpisa (natpis otkriven na lokalitetu Manastirište u Kijevcima kraj Bosanske Gradiške) i spomenika pisanih ćirilicom (najpoznatiji jest Humačka ploča) do posljednjega popisa stanovništva u Bosni i Hercegovini 2013. Prezimenima, pišu autori, prethode »pretprezimena« (npr. oznaka funkcije/položaja, očevo osobno ime), čija se pojavnost može pratiti od 12. stoljeća u sklopu dvoimenske formule. Posebno se osvrću na vladavinu Osmanlija bosanskohercegovačkim prostorom (od sredine 15. stoljeća) te ističu da su islamska kultura i civilizacija sa sobom donijele »orijentalno-islamski princip identifikacije koji je podrazumijevao ime lica i ime njegova oca« (str. 19). S vremenom se prezimena ustaljuju, ali se još dugo kroz zapise provlače antroponimijske formule tipa *Radić sin Vučića iz Čelebi Pazara* čijom sastavnicom još nisu stalna, nasljedna i nepromjenjiva prezimena, već dodatci osobnomu imenu u kojih izostaju navedene (prezimenske) značajke.

U potpoglavlju *Zakon o osobnom / ličnom imenu (i prezimenu)* donose se isječci iz zakonskih dokumenata Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine – u svima se, uz ostalo, navodi da se »lično ime sastoji od imena i prezimena« te da se »ime, odnosno prezime može sastojati od više riječi« (str. 25–26). Autori pritom upozoravaju da nijedan zakon ne kazuje od koliko se riječi može sastojati osobno ime, odnosno prezime, te se pitaju: »Da li zakon o ličnom imenu omogućava bezbroj ličnih imena ili prezimena, ako to neko lice želi?« (str. 27). Unatoč tomu što Zakon dopušta imanje većega broja osobnih imena i prezimena, autori zaključuju: »Mi u Bosni i Hercegovini najčešće imamo samo jedno ime i jedno prezime, zatim jedno ime i dva prezimena ili, rjeđe, dva imena i jedno prezime« (27 str.).

Klasifikacija prezimena naslov je sljedećega potpoglavlja (str. 29–34). Prije nego što će ponuditi svoju klasifikaciju bosanskohercegovačke prezimenske ukupnosti, autori oprimjeruju varijantne zapise prezimena do kojih je došlo nenamjernim izostavljanjem ili dodavanjem pojedinih slova ili pak namjernim »ispravcima« prezimena. Govoreći o klasifikaciji prezimena, podsjećaju na različite kriterije prema kojima antroponomastičari dijele prezimena, a sami predlažu podjelu u šest skupina: »1. prezimena nastala od ličnih imena, 2. prezimena nastala od naziva zanimanja, 3. prezimena nastala od nadimaka, 4. prezimena nastala od etnika i etnonima, 5. prezimena motivirana materijalnom i nematerijalnom kulturom, 6. ostala prezimena«. Prva skupina (»prezimena nastala od ličnih imena«) dalje se dijeli na pet podskupina: »a) prezimena nastala od ličnih imena Božijih navjestitelja (aa. svetačko ime, ab. ime Božijega poslanika – ab.1. ime Božijega poslanika + društvena funkcija, položaj, zanimanje ili titula, ab.2. ime Božijega poslanika + rodbinska veza), b) narodno lično ime, c) orijentalno lično ime, d) lično ime iz drugih jezika, e) hipokoristik = lično ime«. U daljnjemu dijelu knjige tematiziraju se samo prezimena nastala od »ličnih imena Božijih navjestitelja«, dok se preostale skupine najavljuju kao tema iduće knjige o bosanskohercegovačkim prezimenima.

Slijedi potpoglavlje *Prezimena od ličnih imena* (s obzirom na posljednju rečenicu u prethodnome poglavlju u kojoj se izrijekom kaže da »ova knjiga sadržava samo prezimena nastala od ličnih imena Božijih navjestitelja«, očekivali bismo da se ta podskupina prezimena od ličnih imena spomene i u naslovu, a ne da naslov priziva znatno širi zahvat u prezimensku građu (sva prezimena od osobnih imena).

U navedenome potpoglavlju prezimenska se građa obrađuje podijeljena u tri skupine – »A. Prezimena nastala od ličnih imena«, »B. Prezimena koja u osnovi imaju osnovno ili skraćeno lično ime + društvenu funkciju, položaj, zanimanje ili titulu i sufiks *-ić* ili *-ović*« i »C. Prezimena koja u osnovi imaju lično ime + rodbinsku vezu i sufiks *-ović* ili *-ić*«. Prva je skupina kudikamo najbrojnija, pa autori

primjenjuju tvorbeni kriterij u njihovoj daljnjoj podjeli dijeleći ih prvo na asufiksalna (prezime = osobno ime) i sufiksalna, a potom sufiksalna podvrgavaju daljnjoj podjeli ovisno o sufiksima kojima su tvorena.

Bez ikakva posebna naslova dolazi opširan dio knjige u kojemu se nižu zasebni članci na čijemu je početku jedno od 19 »ličnih imena Božijih navjestitelja«. To su: *Idris* / *Idriz* / *Enoh* / *Henok* / *Henoh*, *Noa* /*Noje* / *Noah* / *Nuh*, *Salih*, *Abraham* / *Àbram* / *Àvraam* / *Ibrahim*, *Isma'il* / *Ismael* / *Izmael* / *Ismailo* / *Jišmael*, *Izak* / *Ishak* / *Isaac* / *Isak*, *Jakob* / *Jakov* / *Ja'kub*, *Josip* / *Josif* / *Jusuf* / *Jusif*, *Job* / *Jov* / *Ejjub*, *Mojsije* / *Musa*, *Aharon* / *Aaron* / *Aron* / *Harun*, *David* / *Davud*, *Sulejman* / *Solomon* / *Salomon*, *Ilija* / *Elijah* / *Ilijas*, *Jona* / *Jonah* / *Junus*, *Ivan* / *Jovan* / *Jahja*, *Isus* / *Isa*, *Muhammed*. Prvo se uza svako ime navodi etimologija, potom se više ili manje opširno prepričava život »Božijega navjestitelja« prema Bibliji i Kur'anu, a zatim se abecednim redom u vertikalnome slijedu nižu prezimena motivirana imenom pojedinoga »Božijega navjestitelja« s time da se uza svako prezime ispisuju imena (nekih) naselja u kojima je to prezime potvrđeno.

Na kraju su knjige *Prilozi* (str. 159–172) (fotografije po jedne stranice vrela iz kojih su autori crpli antroponimijsku građu), detaljan popis *Izvora* (str. 173–175) te *Literatura* (str. 176–181; 60 bibliografskih jedinica) s odvojenim popisom četiriju *Internetskih izvora* i *Kazalo* (ne kaže se čega, ali pogled na abecednim slijedom nanizane riječi otkriva da je riječ o prezimenima; uza svako od 786 prezimena dolazi podatak o tome na kojoj se stranici u knjizi to prezime spominje).

Nesumnjivo je da su autori uložili velik trud u prikupljanje antroponimijske građe težeći prikazati kontinuitet imenovanja na bosanskohercegovačkome prostoru. Očito je da su prikupljenu građu pokušali sustavno prikazati i iščitati njezine značajke trudeći se čitatelja upoznati i s razdobljem koje je prethodilo ustaljenim (zakonom propisanim) oznakama uz osobno ime i sa sadašnjim bosanskohercegovačkim prezimenikom. Pri opisu antroponimije katkad rabe terminologiju koja se razlikuje od one u suvremenim hrvatskim onomastičkim radovima, što samo po sebi nije pogrešno ako je odrazom bosanskohercegovačke onomastičke terminologije (npr. govore o pretprezimenima, dok hrvatski onomastičari dodatke osobnomu imenu prije pojave prezimena nazivaju pridjevcima ili priimcima). Međutim, čitatelja može zbuniti tvrdnja da su pretprezimena nasljedna (»Od 13. st. uspostavljaju se nasljedna pretprezimena«, str. 24) jer je nasljednost jedna od značajki prezimenskih oznaka po kojoj se ona i razlikuju od (nenasljednih) pridjevaka (»pretprezimena«). Pri klasifikaciji prezimena od osobnih (»ličnih«) imena uočavaju se nepreciznosti u nazivima prezimenskih skupina, npr. prva se naziva »prezimena nastala od ličnih imena Božijih navjestitelja«, a u nazivu svih ostalih izostaje riječ prezimena, pa se prezimenske skupine nazivaju »narodno lično ime«, »orijentalno lično ime«, »lično ime iz drugih jezika«, a kao zasebna se skupina pojavljuje i »hipokoristik = lično ime« (pretpostavljamo da do tvorbe

hipokoristika dolazi u svakoj od prethodno navedenih prezimenskih skupina, pa ne očekujemo izdvajanje tako nastalih prezimena u zasebnu skupinu). Prezimena nastala od osobnih (»ličnih«) imena prema tvorbenome se kriteriju dijele u dvije skupine – asufiksalna prezimena i sufiksalna prezimena – od kojih prvoj pripadaju tek malobrojna prezimena, dok je druga skupina kudikamo bogatija prezimenskim potvrdama. Pozornomu čitatelju zapet će za oko uvrštavanje osobnoimenskih izvedenica koje su prezimenima postale transantroponimizacijom (prijelazom iz skupine osobnih imena u skupinu prezimena bez ikakve formalne preinake) u skupinu sufiksalnih prezimena (npr. *Lukač*, *Jukan*, *Ibrica*, *Iviš*, *Liketina*, *Jakša*). Popis literature mogao je biti bogatiji za pokoju bibliografsku jedinicu usko vezanu uz obrađivanu tematiku (npr. nema knjige Milana Nosića *Prezimena zapadne Hercegovine* te troknjižja Milana Nosića i Magdalene Vidinić *Bosansko-hercegovačka hrvatska prezimena*).

Propuste i previde na koje smo upozorili naveli smo najdobronamjernije želeći da iduća knjiga o bosanskohercegovačkim prezimenima (koju autori najavljuju) bude još dorađenija i usustavljenija te da širinom zahvata u prezimenski korpus Bosne i Hercegovine svjedoči o njegovoj slojevitosti i bogatstvu poruka u njima sadržanim.

Anđela Frančić